

آسیب‌شناسی صادرات ایران با تکیه بر مولفه‌های مؤثر بر آن

مشکل صادرات ما کجاست

امسال در حالی به روز ملی صادرات رسیدیم که در یک سال گذشته مشکلات فراوانی گریبان صادرات را گرفته و صادرکنندگان با مشکلات فراوانی روبرو بوده‌اند؛ مشکلاتی که صادرات کشور را به شکل غیرقابل تصویری محدود کرده و بیش از هر زمان دیگری فعالان این بخش را به چالش کشیده است. تحریم‌های اقتصادی، کاهش قیمت نفت، محدودیت صادرات، همه‌گیری ویروس کرونا و ورود به لیست سیاه FATF مهم‌ترین چالش‌های مشهود صادراتی کشور ما در یک سال گذشته بوده‌اند که مسئولان و دست‌اندرکاران نیز همواره در گفت‌وگوهای رسانه‌ای خود بر آنها تاکید داشته‌اند. کارشناسان و فعالان اقتصادی کشور باوجود تائید همه موارد مشکل‌زای یادشده، مشکلات اصلی حوزه صادرات کشور را مواردی غیر از اینها می‌دانند که هر یک از آنها در جای خود شنیدنی است؛ مشکلاتی که شاید رفع آنها تجارت کشور را در شرایطی قرار دهد که بتواند کارنامه موفق‌تری از خود به جا بگذارد. در گزارش این شماره روزنامه **تجارت گسترش**، به بهانه روز ملی صادرات، برخی از مهم‌ترین مشکلات موجود در حوزه صادرات کشور از نگاه کارشناسان این حوزه مطرح شده که در ادامه می‌خوانید:

تجارت ما بهره‌وری ندارد

یک کشور وجود نداشته باشد، نه در تولید و نه در تجارت نمی‌توان از آن سیستم توقع سلامت و بهره‌وری و حتی حرکت در مسیر رسیدن به این اهداف را داشت. وقتی سیاست‌گذار سیستم را بر مبنای بهره‌وری قرار نداده و از سوی دیگر شفافیت، رقابت و آزادی اقتصادی وجود ندارد، حتی اگر کسی بخواهد سالم و بهره‌ور عمل کند، حتما در این کار ناموفق خواهد بود، زیرا سیستم بر این اساس تعریف نشده است. حقیقت این است که ما سال‌های زیادی است که از اهمیت ساختارهای درست در اقتصاد صحبت می‌کنیم اما هیچ نمود عینی در زمینه آن وجود ندارد. همیشه روی کاغذ، قرار بوده درصدی از رشد اقتصادی ما از محل بهره‌وری حاصل شود اما در عمل نه آن برنامه‌ها

آنکه یک انتخاب شخصی باشد، از وظایف سیاست‌گذاران این حوزه تلقی می‌شود که در کشور ما چندان مورد توجه نیست. نکته دیگر در حوزه بهره‌وری اقتصاد این است که نمی‌توان هر یک از اجزا و زیرمجموعه‌ها را به‌عنوان یک مولفه جداگانه در سیستم اقتصادی مورد بررسی قرار داد، بلکه باید هر کدام را به‌عنوان جزئی از سیستم و در قالب یک ماهیت یکپارچه در نظر گرفت که اگر به‌صورت هماهنگ عمل کنند به نتیجه مورد انتظار می‌رسند. متأسفانه در سیستم اقتصادی کشور ما بهره‌وری به‌معنای واقعی آن وجود ندارد که البته این موضوع از نقایص فردی نشأت نمی‌گیرد. اقتصاد ما ۳ عامل اصلی و لازم برای بهره‌وری را که شفافیت، رقابت و آزاد بودن است ندارد و وقتی این ۳ عامل در اقتصاد

مجیدرضا حریری - کارشناس و فعال اقتصادی: ایجاد فضای بهینه در تجارت و رسیدن به حداکثر بازده در این عرصه برای رقابت با کشورهای دیگر موضوع بسیار مهمی است اما آیا این هدف باتوجه به نوع نگاه ما به موضوع تجارت و ساختارهای شکل‌گرفته در آن قابل تحقق است؟! بحث بهره‌وری در تجارت هم مانند بسیاری از موضوعات دیگر در این عرصه، مربوط به افراد نیست و در آن، موضوع سیستم و ساختار مطرح است.

زمانی که درباره اقتصاد یک مجموعه بزرگ به نام کشور صحبت می‌کنیم، بهینه شدن و بهینه بودن مسئله‌ای است که باید در وهله اول از نگاه سیاست‌گذار آغاز شود و بعد از طراحی یک سیستم دارای قابلیت‌های بهره‌وری، می‌توان از افراد توقع افزایش بهره‌وری را داشت. پس این موضوع پیش از

و نرخ رشد اقتصادی پیش‌بینی شده محقق شده و نه آن درصد بهره‌وری به‌وقوع پیوسته است. در حال حاضر سیستم اقتصادی ما به‌دلیل نداشتن همین ۳ مولفه لازم و اساسی اقتصاد، یک سیستم بیمار است که حتی اگر هم بخواهد نمی‌تواند دارای ساختارهای واجد بهره‌وری باشد. در یک اقتصاد شفاف است که قابلیت‌های برنامه‌ها، نگاه‌ها و سازمان‌های بهره‌وری‌محور نسبت به سایر بخش‌ها بروز می‌کند اما در یک اقتصاد غیرشفاف و بیمار مثل اقتصاد ما نمی‌توان انتظار چنین فرآیندی را داشت. اقتصاد ما در اصول پایه‌ای خود نیز مشکلات عدیده‌ای دارد و باتوجه به نمودارها و آمار بین‌المللی مملو از انحصار و فساد است که با این شرایط به‌نظر می‌رسد تا رسیدن به استانداردهای متعارف در این زمینه راه زیادی باقی باشد.

صادرات ما دچار روزمرگی است

محمدرضا مودودی - رئیس امور هماهنگی و نظارت بر همکاری‌های منطقه‌ای حوزه معاون اول ریاست جمهوری: یکی از مشکلات بزرگ ما در حوزه تجارت، دستورالعمل‌های خلق‌الساعه و بخشنامه‌های سلیقه‌ای است که این مشکل نیز به‌نوبه خود ناشی از فقدان یک راهبر کلان و نبود یک نقشه راه مشخص در حوزه تجارت خارجی کشور است. به‌نظر می‌رسد حوزه تجارت کشور ما دچار نوعی روزمرگی شده و مدیران ما این حوزه را به‌صورت روزمره مدیریت می‌کنند و راهبرد کلانی ندارند تا بر مبنای آن بخش خصوصی و دولتی تکلیف خود را بدانند. متأسفانه ما دانش را در این حوزه به میزهای مدیریتی محدود کرده‌ایم، به همین دلیل در مقاطع زمانی کوتاه، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های قبلی خود را نقض می‌کنیم. این روزمرگی آفت حوزه تجارت کشور است. وضعیت در این حوزه در حال حاضر به‌نحوی است که یک فعال اقتصادی باید هر روز صبح خبرهای رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی را پیگیری کند تا دریابد واردات و صادرات در آن روز به چه شکل است؛ چه‌سای گاهی بار صادراتی به لب مرز می‌رسد اما دستورالعمل جدید مانع صادرات آن محموله می‌شود. راه‌هایی از شرایط نابسامان تجارت خارجی در نظر گرفتن سیاست‌های کلان برای این حوزه است و بعید به‌نظر می‌رسد که با این رویکردها و روزمرگی‌ها دردی

حساب‌شده عمل کنیم

سیدمرتضی افقه - اقتصاددان: در روزگاری که تولید در کشور دچار مشکلات بسیار زیادی شده و روابط ما با کشورهای تاثیرگذار در حوزه تجارت خارجی به پایین‌ترین حد خود در سال‌های پس از انقلاب اسلامی رسیده، اظهار نظر درباره اینکه چه تصمیم‌ها و راهکارهایی می‌تواند به نفع کشور باشد بسیار دشوار است؛ در واقع با این شرایط پرسش ما باید این باشد که باید از سیاست‌گذاران در این نظام اقتصادی چه انتظاراتی داشت؟! باتوجه به شرایط به‌نظر می‌رسد اقدامات تنبیهی و تشویقی نظام اقتصادی در واقع در راستای رونق دوباره تجارت شکل می‌گیرد. نهادهای بالادستی می‌خواهند از این روش‌ها سیستم اقتصادی را ناخوابسته مانعی برای صادرات کشور امروز مشاهده مواد اولیه و کالاهای رسوب کرده در گمرک کشور به‌دلیل موانع موجود برای ترخیص آنها در شرایطی که تولیدکنندگان داخلی به آنها نیاز

سیاست‌های تجاری ما تبدیل به سیاست‌های ارزی شده است و در کل از هم پاشیدگی و به‌هم‌ریختگی در سطح مدیریت کلان این حوزه مشاهده می‌شود

صادرات در لجستیک دچار مشکل است

حمیدزادبوم
رئیس سازمان توسعه تجارت ایران

کاهش صادرات کشور در ماه‌های اخیر یکی از دغدغه‌های جدی فعالان این حوزه بوده و نگرانی‌هایی را درباره آینده صادرات کشور ایجاد کرده است. در این بین باید به این نکته نیز توجه داشت که بخشی از این کاهش حجم و ارزش صادرات نسبت به سال‌های گذشته ناشی از همه‌گیری ویروس کرونا است و تنها مربوط به کشور ما نمی‌شود. در این دوران به‌دلیل خطر ابتلا به این ویروس بسیاری از مراودات تجاری بین کشورها قطع یا محدود شده و میزان صادرات در همه کشورها کاهش قابل‌توجهی داشته است. همراهی این موضوع با تحریم‌های دولت آمریکا بی‌شک در میزان صادرات ما نیز تاثیرگذار بوده اما بدون شک همه مشکل صادرات محدود به این دو عامل نیست.

پیمان صفر دوست
editor@smtnews.ir

در واقع بخشی از مشکلات ما در این زمینه ساختاری است و خود باید برای رفع آنها اقدام کنیم. مشکلاتی مثل مشکلات ساختاری در تولید صادراتی، مشکلات ساختاری در نظام تأمین مالی تولید و صادرات و همین‌طور مشکلات ساختاری در حمل‌ونقل و لجستیک که از گذشته وجود داشته و نیساز به برنامه‌ریزی و زمان کافی برای رفع دارد.

در این زمینه باید بپذیریم که یکی از مشکلات جدی در توسعه تجاری و افزایش صادرات موضوع لجستیک و حمل‌ونقل است. حقیقت یکی از مشکلات تجارت خارجی ما لجستیک ضعیف و حمل‌ونقل ناکارآمد است که این ناکارآمدی می‌تواند از قیمت‌گذاری خدمات حمل‌ونقل در سیستم‌های داخلی تا فراهم نبودن زیرساخت‌ها گسترده‌ای داشته باشد؛ مشکلاتی که با برنامه‌ریزی دقیق و نظارت مطلوب می‌توان به‌راحتی آنها را برطرف و روابط تجاری کشور را در مسیر درست هدایت کرد.

لجستیک، حمل‌ونقل، پایانه‌های مرزی و موارد مربوط به آن در کشور ما کارآمدی کامل را ندارند و باید تلاش برای ارتقای کارایی آنها را در اولویت برنامه‌های خود قرار دهیم که پرداختن به آن در عین اهمیت، زمان‌بر نیز هست.

به‌عنوان مثال یکی از مشکلات در گسترش روابط تجاری ما با اتحادیه اوراسیا که مراودات خوبی با ایران دارد، صددرصد همین موضوع خواهد بود. در واقع اگر ما می‌خواهیم تجارت خود را با کشورهایمانند روسیه، قزاقستان، ازبکستان، جمهوری آذربایجان و ارمنستان توسعه دهیم، تعداد و شرایط خدمات‌دهی مرزهای موجود، سیستم حمل‌ونقل، تعداد کانتنینر و کانتنینرهای یخچال‌دار، تعداد کشتی و سایر الزامات لجستیک پاسخگوی صادرات نخواهند بود و باید برای آن تدبیری اندیشیده شود.

در حال حاضر نوسان و افزایش نرخ ارز در کشور به شکلی شده که صادرات حائز منافع بیشتری برای کشور است اما پایانه‌های مرزی ما در بسیاری از موارد لجستیک پشتیبانی‌کننده این حجم از صادرات نیست و توان آنها برای توسعه تجاری کم است، به‌همین دلیل حتی در صورت توانایی رسیدن به حداکثر قابلیت‌های تجاری، نمی‌توانیم از این امکان به نحو مطلوب بهره ببریم.

البته غیر از این مسئله باید رقابت کشورهای دیگر در این موضوع را نیز در نظر بگیریم زیرا به همان نسبت که ما به فکر ارتقای سیستم حمل‌ونقل و لجستیک کشور هستیم، کشورهای دیگر نیز در این زمینه در حال تلاش هستند و ممکن است با ایجاد لابی‌هایی، مسیرهای جایگزینی غیر از کشور ما را برای ترانزیت کالاها ارائه کنند. در حال حاضر برخی از کشورهای همسایه روی موضوع حمل‌ونقل و زیرساخت‌های لجستیکی خود کارهای جدی انجام داده‌اند و ما نیز باید تلاش کنیم تا از این فاصله عقب نمانیم. البته لازم است علاوه بر برنامه‌ریزی مدون برای اصلاح و ارتقای این سیستم، دیپلماسی تجاری کشور را نیز فعال کرد تا در این زمینه نیز توانایی رقابت با کشورهای دیگر را داشته باشیم.

کلید در دست بخش خصوصی است

مسعود دانشمند - رئیس خانه اقتصاد: مهم‌ترین مشکل ما در حوزه صادرات - و البته تجارت در نگاه کلی - این است که ما برنامه‌ای برای رویارویی با مشکلات جدید نداریم. برنامه یا توسط دولت یا از سوی مجلس ارائه می‌شود و راه دیگری برای آن وجود ندارد. اصل بر این است که دولت راهکار بلندمدت در حوزه اقتصاد داشته باشد اما تاکنون در این زمینه برنامه‌ای ارائه نکرده و فقط چند بار از گشایش اقتصادی حرف زده که اینها نیز حرکت لحظه‌ای بوده و نمی‌توان نام آن را برنامه گذاشت و براساس آن راهکارهای بلندمدت تعریف کرد. این درست است که امروز صادرات ما به‌دلیل تحریم‌ها دچار مشکلاتی است اما ما نمی‌توانیم تمام مشکلات تاریخی و پایه‌ای تجارت و اقتصاد کشور را به گردن تحریم بیندازیم. در واقع ما قابلیت‌های کشور را نادیده می‌گیریم و دیواری از تحریم ایجاد کرده و پشت آن سنگر گرفته‌ایم، این در حالی است که براساس معیارها و شاخص‌های موجود، فقط ۲۰ درصد مشکلات اقتصادی کشور ناشی از تحریم‌ها است و بقیه محصول عملکرد مدیریتی در کشور است.

نمی‌توانیم همه مسائل را به دوش تحریم بیندازیم و بعد منتظر بمانیم و ببینیم نتایج انتخابات آمریکا چه خواهد شد. باید به‌جای این بازی رمل و اسطرلاب، خودمان برای ساماندهی تجارت کشور اقدام‌پذیر است، اما متأسفانه دولت‌ها اراده‌ای برای آن ندارند.

تجارت کشور اقدام کنیم. راه‌حل عبور از بحران تقویت بخش خصوصی است. تحریم‌ها عمدتاً به دولت و شرکت‌های دولتی مربوط است. اگر بتوانیم بخش خصوصی واقعی کشور را فعال کنیم، می‌توانیم بخشی از مشکلات را حل کنیم و این کار شدنی است. بخش خصوصی ما این توانمندی را دارد و باید این مسئله را باور کنیم.

دولت باید دست از تصدی‌گری بردارد و تنها سیاست‌گذاری کند و تصدی‌گری به بخش خصوصی واقعی انتقال یابد. اگر بخش خصوصی وارد صحنه شود می‌تواند کالا را صادر کند و ارز صادراتی خود را در خارج از کشور برای مقاصد مشخص با واردکنندگان مبادله کند. بانک مرکزی نیز به‌جای اینکه هر روز بخشنامه‌های شدید و سختگیری داشته باشد، باید اجازه دهد واردکننده و صادرکننده در بخش خصوصی با هم مبادله و نیازهای متقابل را برطرف کنند، اما دولت به‌جای این کار افتخار می‌کند که کلنگ زدیم و فلان واحد را درست کردیم، در حالی که این کار دولت نبوده و نیست بلکه این بخش خصوصی است که باید افتتاح و تأسیس کند.

همه راهکارهایی که بیان شد، در راستای بهبود وضعیت تجارت کشور امکان‌پذیر است، اما متأسفانه دولت‌ها اراده‌ای برای آن ندارند.

سخن پایانی...

حمایت از صادرات و ایجاد تسهیلات توسط نهادهای بالادستی برای افزایش صادرات موضوعی است که ما مدت زیادی است درباره آن روی کاغذ برنامه‌ریزی می‌کنیم اما آنچه که در عمل مشاهده می‌شود، حمایت و تسهیلات چندان قابل‌ذکری نیست که بتوان از آن به‌عنوان موفقیت در این حوزه یاد کرد. البته این نکته نیز قابل توجه است که اگر بازارهای صادراتی بازارگان به شکل مطلوب توسعه پیدا کند و زیرساخت‌ها و تمهیدات مناسبی نیز برای بازگشت ارز به کشور وجود داشته باشد، دیگر نیازی به حمایت‌ها و ایجاد تسهیلات مقطعی وجود ندارد. حقیقت این است که ما در سیستم اقتصادی کشور، در حوزه صادرات برنامه و نقشه راه مشخصی نداشته‌ایم. در طول این سال‌ها اگر هم اقدامی در این زمینه صورت گرفته به شکل ناقص بوده و در نهایت ابرر مانده است.

فقدان چنین سیستم‌های تعریف‌شده و مدونی در نظام اقتصادی باعث می‌شود ما نتوانیم از ابزارهای متداول این حوزه به‌خوبی استفاده کنیم؛ در نتیجه جذب سرمایه‌گذاران خارجی و بازارهای هدف به‌درستی شکل نمی‌گیرد و هدفی که ما برای تجارت، مد نظر داریم محقق نمی‌شود. علاوه بر این نقشه راه تجارت خارجی کشور ما نیز دچار مشکلات فراوانی است و هنوز در این سال‌ها درباره صادرات غیرنفتی استراتژی مدون و مشخصی در نظر نگرفته‌ایم. ما در زمینه کشورهای پیرامونی که می‌توانستیم بازارهای آنها را از آن خود کنیم، ضعیف عمل کرده‌ایم. برای رونق صادرات غیرنفتی باید برنامه‌ها و هدف‌گذاری‌های مشخصی برای کشورهای مختلف داشته باشیم اما به‌جای این کار تنها با تدوین راهکارهای مقطعی سعی در جلوگیری از بدتر شدن اوضاع داشته‌ایم که معمولاً نیز در این کار موفق نبوده‌ایم. شاید نقطه ضعف اصلی ما خیلی پیش‌تر از این رقم خورد و آن زمانی بود که به صادرات نفتی و درآمدزایی حاصل از آن دل بستیم؛ شاهرگی که مسدود شدن آن، تازه ما را به تکاپوی تقویت مویرگ‌های صادرات غیرنفتی انداخته است.